

Opbrengstgericht werken?

Wat bedoelen ze daar nu weer mee?!

Tijdens het werken met jonge kinderen ben je zelf ongetwijfeld (on)bewust bezig met de ontwikkeling van de kinderen in je groep. Elk kind heeft immers recht op een optimale ontwikkeling en de leerkracht vervult een belangrijke begeleidende en stimulerende taak. Sinds enkele jaren wordt er echter steeds meer gesproken over het belang van opbrengstgericht werken. Wat houdt opbrengstgericht werken in en hoe ga je ermee om in de praktijk?

Karin Westerbeek is werkzaam bij Sardes. In samenwerking met het SLO is zij medeverantwoordelijk voor de cursus *Opbrengstgericht werken met jonge kinderen*

Voor een algemene definitie van opbrengstgericht werken moet je bij de Inspectie zijn: 'Opbrengstgericht Werken (OGW) is het systematisch, doelgericht werken aan het maximaliseren van prestaties' (Onderwijsverslag 2008/2009). Deze doelstelling geldt volgens de Inspectie niet alleen voor kinderen met een risico op een achterstand. Voor álle kinderen zou het streven moeten zijn: eruit halen wat erin zit. Omdat veel scholen dit streven meer of minder expliciet hanteren, benadrukt de Inspectie de systematiek in OGW.

Wie deze definitie leest, moet vaak even slikken. Vooral zij die werken met jonge kinderen voelen weerstand. 'Kinderen zijn niet te reduceren tot cijfertjes.' En: 'Mogen ze alsjeblieft ook nog lekker spelen?' Deze opmerkingen horen we vaak.

Wat is opbrengstgericht werken?

In het Onderwijsverslag 2008/2009 geeft de Inspectie aan dat leerlingen op opbrengstgerichte scholen beter presteren dan op minder 'opbrengstgerichte' scholen. Uit het onderwijsverslag blijkt dat slechts 37 procent van de scholen opbrengstgericht werkt. Volgens de Inspectie hebben basisscholen moeite met het stellen van doelen, het evalueren van doelen, het trekken van conclusies op basis van een evaluatie en het doorvoeren van verbeteringen. Ze beschikken wel over voldoende gegevens om het eigen functioneren te evalueren, maar het gebruiken van die gegevens vinden ze moeilijk.

Opbrengstgericht werken lijkt dus belangrijk te zijn. Het is dan ook een belangrijke pijler van de Kwaliteitsagenda Primair Onderwijs (2011). Maar wat betekent het, als we het hebben over jonge kinderen?

Het kernelement van opbrengstgericht werken is het **doelgerichte**. Activiteiten voer je uit op basis

De Inspectie beoordeelt in hoeverre scholen opbrengstgericht werken op basis van vijf indicatoren uit het reguliere waarderingskader, die verwijzen naar elementen van OGW:

1. De school gebruikt een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen.
2. De leerkrachten volgen en analyseren de vorderingen van hun leerlingen systematisch.
3. De school gaat de effecten van de zorg na.
4. De school evalueert jaarlijks systematisch de kwaliteit van haar opbrengsten.
5. De school evalueert regelmatig het onderwijsleerproces.

van de gegevens die je hebt over de ontwikkeling van een kind en de doelen die je op basis van die gegevens hebt gesteld. Het gaat bij opbrengstgericht werken niet om een volstrekt nieuwe manier van werken. Het is ook geen doel op zich. Het is een middel om ontwikkelingskansen van kinderen te vergroten door doelgericht en bewust aan te sluiten bij wat een kind nodig heeft, weten hoe je zijn ontwikkeling het beste kunt stimuleren en reflecteren op het eigen handelen. Dat is belangrijk bij ieder kind; of het nu een peuter, een kleuter of een puber is.

In de praktijk

'Dat doe ik al!' horen we vaak tijdens bijeenkomsten en trainingen over opbrengstgericht werken met jonge kinderen. 'Wij gebruiken al lang een

Zorg voor een gericht aanbod dat past bij het ontwikkelingsniveau van het kind én bij het geformuleerde doel

programma.' Toch zien leerkrachten tijdens zo'n training meestal gauw in dat opbrengstgericht werken hen kan helpen veel meer lijn aan te brengen in wat ze doen. Om alle puzzelstukjes in elkaar te laten passen. Want gegevens verzamelen ze meestal wel. En goede activiteiten voeren ze ook uit. Maar wat ze met die gegevens moeten doen, hoe ze daarnaar moeten kijken? Dat is lastig. En hoe de ontwikkelingslijnen verlopen en hoe je daar goede doelen bij kunt stellen, dat is ook niet gemakkelijk. Dus daar is nog best iets te leren.

Opbrengstgericht werken is een cyclisch proces waarbij je steeds scherp blijft op elk van de volgende vier stappen:

1. Hoe gaat het met de ontwikkeling van dit kind?
2. Welke doelen stel ik voor haar/hem?
3. Hoe ga ik dat doel bereiken, ofwel: welk aanbod en welke aanpak passen daarbij?
4. En: is wat ik doe het goede, levert het op wat ik wil?

Bij 'opbrengstgericht' werk je als leerkracht **bewust en planmatig** aan tussen- en einddoelen die je wilt bereiken voor en met de kinderen. Hoe meer je weet van de ontwikkeling in het algemeen en van een kind in het bijzonder, des te beter weet je hoe je in je activiteiten bij het kind kunt aanslui-

ten, het kind kunt uitdagen en verder stimuleren of helpen.

De eerste stap is dan ook: informatie verzamelen over de ontwikkeling van de kinderen in je groep en specifiek over opvallende kinderen. Wanneer je hier een goed beeld van hebt, kun je vervolgens passende doelen stellen voor de groep en individuele kinderen. De volgende stap is dan een aanbod met activiteiten samenstellen dat bij het niveau en de behoefte van de groep of groepjes kinderen past. Soms zie je als leerkracht dat de ontwikkeling van kinderen stagneert of vertraagd verloopt. Dat kán een probleem zijn. In dat geval is extra stimuleren op een manier die past bij het kind belangrijk.

Data verzamelen

De term 'opbrengstgericht werken' doet vermoeden dat het gaat om het testen en toetsen van kinderen. Maar dat hoeft niet per se.

Om een goed beeld te krijgen van de ontwikkeling van jonge kinderen, kun je verschillende vormen van informatie gebruiken. We onderscheiden daarbij:

- **Vrije observaties:** het gaat dan bijvoorbeeld om gesprekjes en peilingsspelletjes.
- **Gerichte observaties:** aan de hand van observatie-instrumenten en observatielijsten.
- **Toetsen.** >>

Iedere vorm van gegevens heeft zijn eigen voordelen. Vrije observaties geven je al gauw een goed, algemeen beeld van hoe het met een kind gaat. Ook informatie die je over de kinderen krijgt van ouders, collega's en zelfs van andere kinderen is daarbij waardevol. Gerichte observaties geven vaak een specifiek beeld over de ontwikkeling op een bepaald aspect en maken het mogelijk om de ontwikkeling door de tijd heen te volgen. Toetsgegevens hebben onder meer als voordeel dat ze een onafhankelijk beeld geven dat te vergelijken is met een landelijk beeld. Om een compleet beeld te krijgen van de ontwikkeling van kinderen is het te adviseren om een combinatie te gebruiken van verschillende soorten gegevens. Die gegevens worden zorgvuldig naast elkaar gelegd en goed geanalyseerd en geïnterpreteerd, zodat een duidelijk beeld ontstaat. Het is belangrijk dat leerkrachten datawijs worden: dat ze góed naar gegevens leren kijken.

Doelen en jonge kinderen

Als je opbrengstgericht wilt werken met jonge kinderen, dan is een van de kernvragen die je stelt: waar moeten (willen) we eigenlijk naartoe werken? Wat moet een kind eigenlijk kennen, kunnen en begrijpen en moet ik me zorgen maken als hij dat op een bepaald moment nog niet kan? Moeten we extra stimuleren of komt het vanzelf wel? Voor de taalontwikkeling, rekenontwikkeling en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen heeft het SLO doelen geformuleerd voor verschillende momenten in de voor- en vroegschoolse periode (zie www.slo.nl/jongekind/doelen).

De doelen voor het eind van de voorschoolse periode zijn niet geformuleerd als beheersingsdoelen, maar als aanbodsdoelen: 'de leidster moet ervoor zorgen dat kinderen voldoende ervaring hebben opgedaan met ...' Dit is gedaan, omdat de ontwikkeling van hele jonge kinderen zich heel breed en schoksgewijs ontwikkelt. Ervaring opdoen is dan essentieel. Ondertussen houd je wel goed in de gaten hoe het met de ontwikkeling gaat en waar je naartoe zou willen.

Voor eind groep 2 zijn door het SLO basisdoelen geformuleerd. Deze basisdoelen beschrijven wat kinderen doorgaans kunnen als ze naar groep 3 gaan. Sommige kinderen kunnen al veel meer, andere kinderen zullen wat extra inspanning moeten verrichten om deze doelen te halen. Over het algemeen zullen kinderen die de basisdoelen beheersen aan het eind van groep 2, zonder problemen kunnen deelnemen aan het methodisch onderwijs in groep 3. Er zullen echter kinderen zijn voor wie de basisdoelen van eind groep 2 te hoog gegrepen zijn. Van hen zal het al veel extra

inspanning vragen om de minimumdoelen te bereiken aan het eind van groep 2. Met de doelen van het SLO in het achterhoofd als punt waar je naartoe wilt, ga je tussenstappen formuleren. Individuele, heel concrete doelen stellen, helpt om je aanbod te richten, zeker als het om kinderen gaat bij wie de ontwikkeling wat minder soepel verloopt.

Aanbod (spel-) activiteiten

Op basis van de doelen zorg je als leerkracht voor een gericht aanbod dat past bij het ontwikkelingsniveau van het kind én bij het geformuleerde doel. Dat aanbod kan uit een VVE-programma komen, maar kan ook een activiteit zijn die je zelf bedacht hebt. Bijvoorbeeld een gesprekje, een individuele activiteit of een groepsactiviteit.

Maar kinderen moeten toch spelen?

Jazeker! Een kind leert door te spelen. Spel is de motor van de ontwikkeling. Bij jonge kinderen zijn zinvolle activiteiten dan ook gegoten in spel. Meespelen in de hoek en daarbij een gesprekje voeren met het kind; een spelletje doen waarbij tellen belangrijk is, fantasiespel ... Dit zijn de situaties waarin het kind zich ontwikkelt. Ook als we het hebben over het stimuleren van de taal- en de rekenontwikkeling hebben we het over spelenderwijs leren. In het spel is het goed om ervoor te zorgen dat een kind wordt uitgedaagd. Als een kind een bepaalde vaardigheid nodig heeft om iets te bereiken wat hij graag wil bereiken, zal hij die vaardigheid gráág willen ontwikkelen. Zo wil een kleuter graag leren tellen om te weten of hij wel genoeg dropjes heeft gekregen.

Vrije observaties geven je een goed, algemeen beeld van hoe het met een kind gaat

Het kan gaan om een kans grijpen of creëren ... Kortom, je zorgt zelf voor een passend aanbod. Het is belangrijk je te realiseren dat het aanbod geen doel op zich is, maar vooral een middel om kinderen te ondersteunen in hun ontwikkeling. Meestal wordt het aanbod vastgelegd in een groepsplan of uitvoeringsplan dat als leidraad dient voor het werken in de groep.

Evaluatie

Tot slot is het belangrijk kritisch te kijken naar het effect van het aanbod. In hoeverre draagt het aanbod aan (spel)activiteiten bij aan de ontwikkeling van kinderen en in hoeverre is bijstelling van de werkwijze of het aanbod nodig? Dat bepaal je door je eigen handelen te evalueren en door goed naar de gegevens te kijken die je door middel van vrije observatie, gerichte observatie of toetsen hebt verzameld ... en zo is de cirkel weer rond.

SLO en Sardes hebben gezamenlijk de cursus 'Opbrengstgericht werken met jonge kinderen' ontwikkeld. De training is bedoeld voor scholen en voorschoolse instellingen die willen starten met opbrengstgericht werken. De cursus koppelt theorie aan de dagelijkse praktijk. Leerkrachten van de groepen 1 en 2, en pedagogisch medewerkers van peuterspeelzalen, kinderdagverblijven en WE-locaties leren wat opbrengstgericht werken met jonge kinderen betekent en hoe je het in de praktijk kunt vormgeven. De training is niet methodegebonden en wordt door verschillende instellingen gegeven.

Aan de slag?

School aan zet (een programma dat wordt uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen) biedt kwaliteitskaarten en instrumenten om je als school op weg te helpen met opbrengstgericht werken. Kijk voor meer informatie op de site van School aan zet (<http://schoolaanzet.eu/opbrengstgerichtwerken/kwaliteitskaarten>) en download de kwaliteitskaarten en instrumenten.

Op de site van de SLO (www.slo.nl/jongekind/doelen) kun je meer informatie vinden over doelen geformuleerd voor verschillende momenten in de voor- en voerschoolse educatie. Op www.rekenspel.slo.nl kun je daarnaast peilingsspellen downloaden. Daarnaast bieden schoolbegeleidingsdiensten en anderen verschillende trainingen aan, al dan niet gekoppeld aan een WE-programma waarmee gewerkt wordt. 🌸

Literatuur

- Inspectie van het Onderwijs (2010). *Opbrengstgericht werken in het basisonderwijs. Een onderzoek naar opbrengstgericht werken bij reken- en wiskunde in het basisonderwijs*. Den Haag: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2010). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2008/2009*. Den Haag: Inspectie van het Onderwijs.